

How did material fantasies play out in the GDR? Linking the rise of socialism to the demise of fascism and its alleged progenitor, capitalism, the socialist regime promised its citizens a bright future in which the conflicts of the past would supposedly disappear because of the material prosperity that socialism promised. Ironically, by thus elevating the symbolic value of material goods, the regime also helped attach great significance to West German products. Veenis's nuanced account of life under the East German dictatorship suggests that such discourses helped paper over features at odds with socialist solidarity. One had to keep quiet about the Stasi, for instance, but could vent about the regime's failure to deliver sufficient wares. 'Scapegoating the state for not delivering the [goods] it promised, and fantasizing about a life amidst western abundance, allowed East Germans to uphold some sort of faith in their collective self-representation as being more or less harmonious' (p. 221).

The materiality of Western products – their look, feel, smell, and taste, which so many experienced directly through Christmas packages and vicariously via television – promised to deliver what was missing for the good life. Imagine, then, the disillusionment that Veenis encountered a few years after the residents of Rudolstadt had obtained unhindered access to Western currency and goods. Instead of attaining fulfilment, they lost the social harmony that they imagined had existed in the GDR, as ever greater social differentiation developed for all to see. Instead of standing together in lines or bartering with each other in a situation of shared want that enforced much apparent equality, one openly sought one's own advantage and no longer socialized with less successful neighbours. At the same time, people faced the symbolic devaluation of their previous lives.

This experience led many residents of Rudolstadt to view Veenis's project with suspicion. To study their relationship to consumption, Veenis had to learn as much from their silences as she did from their words. She also turned to the goods around them, and to local and regional archives. Finally, she drew on extensive scholarship about this and other dictatorships because her informants' reactions to material goods and her questions about these things were bound up in how these people had experienced life in the GDR. The reality was complex, she shows in deep meditations about everyday life under an oppressive regime. Neither East German whitewashing and nostalgia nor West German demonization and disparagement do justice to it.

Mark R. Stoneman

German Historical Institute, Washington, DC

Arjan Nobel, *Besturen op het Hollandse platteland. Cromstrijen 1550-1780* (Zutphen: Walburg Pers, 2012) 250 p. ISBN 9057308479.

Naar sommige boeken wordt al lang voor verschijning uitgekeken. Arjan Nobel was zo gelukkig om in 2012 zo'n boek te publiceren en daar op te promoveren aan de Universiteit Leiden. Zoals de titel al aangeeft gaat het boek over besturen op het Hollandse platteland in de Vroegmoderne Tijd, een onderwerp waar tot dusver bar weinig over is verschenen. Aan de hand van de casus van de ambachtsheerlijkheid Cromstrijen komen we veel te weten over hoe het er daar aan toeging en in hoeverre dat (vermoedelijk) overeenkwam met de praktijk op de rest van het Hollandse platteland. Nobel heeft voor zijn onderzoek gebruik kunnen maken van het unieke archief van

de heren van Cromstrijen, dat zich na de nodige omzwervingen sinds 2007 bevindt in het Stadsarchief Dordrecht. Nadrukkelijker dan zijn Nederlandse voorgangers op het gebied van microstudies – met als voornaamste vertegenwoordigers Van Deursen en Schutte over het dorp Graft – trekt Nobel systematisch vergelijkingen met de rest van Holland. Verder laat Nobel de historiografische hokjes van andere microstudies nadrukkelijk achter zich door te kijken naar de dynamiek van het platteland in plaats van de onveranderlijkheid en juist te wijzen op de overeenkomsten tussen stad en platteland in plaats van de verschillen.

We komen in het boek in vijf thematische hoofdstukken veel te weten over de lotgevallen in de ambachtsheerlijkheid Cromstrijen, waar de dorpen Numansdorp (1642) en Klaaswaal (1539) in gelegen waren. De institutionele geschiedenis, de bestuurlijke veranderingen, de bestuurscultuur, de verhouding tussen bestuurders en inwoners en de relaties van het dorp met de buitenwereld komen aan bod. In een heldere stijl – en geholpen door een reeks prachtige illustraties – weet Nobel de geschiedenis van het Hollandse platteland tot leven te brengen. Daarmee levert de auteur een bijzonder waardevolle bijdrage aan ons beeld van de Nederlandse geschiedenis. Zijn betoog voor het afbreken van de nadruk op de grote tegenstelling tussen stad en platteland in de geschiedschrijving is overtuigend.

De auteur is een historicus die aan de hand van gedegen archiefonderzoek een beeld van de geschiedenis schept, zonder zich daarbij te laten remmen door alomvattende theorieën, modellen en een omvangrijk begrippenapparaat. Hij doet echter ook niet aan duidelijke definities van de begrippen die hij wel gebruikt. Het gevolg is dat zijn conclusies soms nogal subjectief aandoen, bijvoorbeeld als hij het leven op het Hollandse platteland dynamisch en pragmatisch noemt. Alles is natuurlijk relatief, maar als men er bijvoorbeeld niet minder dan negen jaar over doet om tot een overeenkomst te komen over een geschil dat de samenleving schaadt dan relativeert dat het pragmatische karakter daarvan (p. 166). Nobel gebruikt het woord ‘dynamisch’ zo vrijelijk dat het in feite niets meer betekent. De auteur noemt zijn hele onderzoeksperiode een ‘dynamische periode’ en ‘Ook in politiek opzicht vormden de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw een uiterste dynamische tijd’ (p. 161). Hetzelfde kan natuurlijk ook gezegd worden over de veertiende, vijftiende, negentiende en twintigste eeuw, of iedere andere periode die een historicus onder de loep neemt.

Verwarrend is ook het gebruik van de begrippen professionalisering en bureaucrativering, die de auteur vrijelijk door elkaar gebruikt, terwijl hij het in de meeste gevallen vooral over bureaucrativering heeft. Hij heeft het bijvoorbeeld over professionalisering als het gaat om het verdwijnen van de plaatselijke boerenschout. Tegelijkertijd schrijft hij echter dat in plaats van de boerenschout soms onervaren, jonge mannen werden aangesteld en dat die als het zo uitkwam ook nog eens substituten aanstelden die op hun beurt ook weer substituten aanstelden. Heel professioneel kan je een dergelijke gang van zaken niet noemen en de heerlijkheid werd waarschijnlijk beter – professioneler – bestuurd door de minder bureaucratische boerenschout die het veld heeft moeten ruimen. Zoals de auteur overigens zelf al stelt: ‘Het ontbreken van duidelijke richtlijnen wil niet zeggen dat de bestuurders hun taken niet serieus namen of dat ze stelselmatig maar wat aanrommelden’ (p. 86). De auteur is er zich een enkele keer ook van bewust dat hij op sommige plaatsen beter een ander begrip dan professioneel had kunnen gebruiken: ‘Hij was een professioneel ambtenaar, hoewel we het woord “professioneel” beter tussen aanhalingstekens kunnen zetten’ (p. 79). Die aantekening zou ook geplaatst kunnen worden bij veel meer andere passages in

het boek, waardoor de vraag zich aandient of professionalisering wel de goede term is. Bureaucratisering, regulering of formalisering zijn begrippen die – bij gebrek aan een goede definitie van professionalisering – op veel plaatsen de lading beter zouden dekken.

De voornaamste conclusies van de auteur blijven echter staan en het is boeiend om te zien hoe de inwoners van het Hollandse platteland inspeelden op alle veranderingen waar ze mee te maken kregen en hoe de verhouding tot de bestuurders met de tijd mee veranderde. Nobel geeft met zijn studie het goede voorbeeld van een geslaagde microstudie. Zijn boek mag gelden als het nieuwe standaardwerk over bestuur op het Hollandse platteland in de Vroegmoderne Tijd.

Serge ter Braake
Vrije Universiteit Amsterdam

Rebekka Habermas en Gerd Schwerhoff (red.), *Verbrechen im Blick. Perspektiven der neuzeitlichen Kriminalitätsgeschichte* (Frankfurt/New York: Campus Verlag, 2009) 441 p. ISBN 978-3-593-38932-5, 441.

In tegenstelling tot Nederland bestaat er in Engeland, Frankrijk en Duitsland een levendige historiografie op het gebied van de vroegmoderne criminaliteit en rechtspraak. Het in 2009 verschenen *Verbrechen im Blick*, een bundel onder redactie van Gerd Schwerhoff en Rebekka Habermas – twee van Duitsland's belangrijkste criminaliteitshistorici – is een weerslag van de nieuwste perspectieven in het onderzoek naar vroegmoderne criminaliteit in Duitsland.

Het boek bestaat uit vijf delen. Het eerste deel 'Perspectieven' bevat twee introductie-artikelen van Rebecca Habermas en Achim Landwehr waarin zij ingaan op de huidige debatten en de stand van zaken in het criminaliteitsonderzoek. De laatste decennia heeft op dat gebied een verschuiving plaatsgevonden van de klassiek rechtshistorische invalshoek waarin de nadruk ligt op wetgeving, de toepassing van rechtsregels en juridische procedures naar de sociaaleconomische benadering van criminaliteit. In deze laatste stroming worden ontwikkelingen in criminaliteit en rechtspraak gerelateerd aan sociale disciplineren en de civilisatietheorie van de socioloog Norbert Elias. Dat laatste is wel bekend in Nederland, maar veel minder bekend is het door Martin Dinges geïntroduceerde begrip 'Justiznutzung'. Deze term staat voor de manieren waarop mensen in het verleden gebruikmaakten van de verschillende vormen van rechtspraak en conflictregulering en betekende een belangrijke paradigmaverschuiving binnen de sociaaleconomische geschiedenis. De focus verschoof van de controle van bovenaf vanuit overheden, kerken en andere instituties – historicus Heinz Schilling is een belangrijke representant van die richting – naar de initiatieven en drijfveren van mensen vanuit allerlei lagen van de bevolking die gebruikmaakten van het recht om hun eigen doelen te verwezenlijken. Rebekka Habermas meent dat criminaliteitshistorici nog een stap verder moeten gaan en introduceert de term 'Doing Recht', waarmee ze bedoelt dat een rechtssysteem slechts kan worden doorgedraaid door naar alle actoren te kijken (aanklagers, verdachten, politie, media, etc.).

De bundel wil niet alleen laten zien dat een interdisciplinaire invalshoek noodzakelijk is voor het onderzoek naar criminaliteitsgeschiedenis, maar is daarnaast een pleidooi voor grensoverschrijding in chronologisch opzicht. Traditioneel bestaat er